

גליון "והיו הדברים"

רשום על מצבת רבינו
בווארשא

ומי שישתדל בחדפסת
הספרים יהיה לו המחבר
למליץ אם יהיה לו זכות

מתורת הגה"ק ר' אריה ליב צינץ זי"ע
אבד"ק פלאצק ובסוף ימיו בווארשא

פר' שמות תשפ"ג

גליון 41

משה, כי השכיל פרעה שאין זה כי אם ברוח אלקים קדישין די ביה.

*

ויפן כה וכה וירא כי אין איש כו'. במדרש רבה פ"א וז"ל והיה משה רואה כו' מה שעשה בבית וראה מה שעתיד לעשות לו בשדה כו', ולא עוד אלא שבא על אשתו של דתן, על כן חייבו, ובידי משה על המדרש תמה מנא ליה שבא על אשתו של דתן, ובקש להגיה שצ"ל תיבה אחת שלדתן, פירוש לפי דת שלהן.

ואין דבריו נכונים כלל ודברי המדרש ברורים, והוא דמבואר בתרגום יונתן "והנה שני אנשים עברים נצים" שהם דתן ואבירם, ומבואר בת"י שדתן הרים יד על אבירם. נמצא שלדתן אמר "רשע למה תכה רעך", והוא השיב "מי שמך לאיש שר ושופט עלינו הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי". והנה מבואר בכתוב "וירא כי אין איש", א"כ לא היה שם שום אדם כשהרג את המצרי, ואם כן איך ידע זה שהרג את המצרי, אלא ודאי שזה המדבר אשר פער פיו נגד משה, הוא עצמו המוכה מן המצרי, וזה ודאי ראה הריגתו והצלתו מן המצרי על ידי שהרגו, וא"כ כיון שהמוכה היה בעלה של האשה שבא עליה המצרי, א"כ מבואר שהיתה אשתו של דתן שהוא היה המוכה מן המצרי, והוא לבדו ידע בהריגת המצרי כי אין זולתו, וברור.

*

ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך ולא ביד חזקה: יראה שיובן ולא ביד חזקה כי הוא ית' היה רצונו דוקא שישלחם בעצמו, וכמ"ש במ"א שכתוב "ויחזק לב פרעה ולא שלח את בני ישראל", שפרעה היה רצה שילכו מעצמם ולא יעכבם, אבל הוא ית' רצונו היה שהוא ישלחם בעצמו, וכמ"ש במדרש שאמרו אין אנו יוצאין מכאן עד שתאמר הרי אתם ברשותכם.

ובזה פירשנו מה שפירש"י עה"פ "ויהפך לבב פרעה וכו' מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו", ופירש"י נהפך ממה שהיה כו' לדרוף אחריהם בשביל ממונם שהשאלום. ותמוה שהרי מפורש "מעבדנו", אך י"ל כי הראב"ע פי' ששאלו רכוש בלשון מתנה והנה לא היה קנין לעבד בלא רבו, לכן אמרו אין אנו יוצאין מכאן עד שתאמרו הרי אתם ברשותכם, ושפיר יקנו המתנה של הרכוש. וזהו כוונת רש"י נהפך לבם, דקשה איך נתחרטו "מה זאת עשינו" הא מוכרחים היו ע"י תוקף המכות, ולזה אמר שנתחרטו "כי שלחנו" היינו לשון רשות, שע"י קנו הרכוש ולא נתן לחזרה.

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו. איתא כל מקום שנאמר "ואלה" מוסיף על הראשונים (עי' רש"י שמות כא א). והוא כמו שאמרו במדרש רבה (ויק"ר לב ה) שנגאלו בזכות שלא שינו את שמם. לכן אמר "ואלה שמות בני ישראל", על שם ישראל אביהם, שגם כשהיו במצרים היו מתיחסים על שם אבותם, ועיקר מה שעמדה להם להתיחס על שם אבותם הוא שלא נתערבו בין המצרים. ולזה השבטים היו שבטי י"ה (עי' רש"י במדבר כו ה) ששמרו שם י"ה שבין איש לאשתו (עי' סוטה י"ז).

ולזה רמז מפני מה "אלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", שאף כשבאו מצרימה נקראו בני ישראל על שם אבותם ולא שינו שמם, הוא משום "איש וביתו באו", ביתו זו אשתו (עי' יומא ב'). ולא נתערבו בין המצריים, לזה ירמוז ישראל הבאים ראשי תיבות י"ה.

ובא המופת איך ששמרו כולם בריתם, כי כבר אמרו חז"ל בפרק רבי ישמעאל (ע"ז נ"ד): הרי שבא על אשת חבירו דין הוא שלא תתעבר אלא עולם כמנהגו נוהג והולך. ואם כן בודאי אם הרבוי יוצא מגדר הטבע שאין שייך לומר שבא מצד עולם כמנהגו נוהג שהרי יצא מגדר הטבע אין להרהר שבא חס ושלום בדרך איסור, לכן היות מצרים ערות הארץ, והיה חס ושלום חשד פגם על זרע קודש, לכן אמר שיהיה לאות מה שפרו ורבו שלא כטבע כי בני ישראל המה, וזהו "ובני ישראל פרו וישרצו".

*

וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו: לשון מאחיו קשה, מאי קמשמע לן. ויובן ג"כ מ"ש "וישמע פרעה את הדבר הזה" כו'. ויראה הדפוס קמל"ן איך שמשה השכיל מיום שנגדל שהוא מילדי העברים, שהרי מזמן ג' חדשים נגדל בבית פרעה וכפי הטבע לא ידע אם בא מזרע ישראל אך לפי שרוח ה' נוססה בקרבו והשיג ברוח קדשו אשר הוא מזרע ישראל, לכן נקם נקמת העברי מהמצרי.

והנה פרעה כבר היה נבוך כשנטל כתרו מעל ראשו אולי יהי' זה הגואל עד שביחן בקערת אבנים טובות וקערת גחלים והושיט ידו ושם הגחלת בפיו ונכוה. עכ"פ כאשר ראה פרעה שנקם נקמת העברי נתן אל לבו אחר שהשכיל משה ברוח קדשו איך שהוא מילדי העברים אולי הוא המוכשר לגאול, ולזה נטל כתרו לכן אמר "וישמע פרעה את הדבר הזה", דייקא לכן "ויבקש להרוג את

ולזה פרש"י מאי נ"מ אם יצאו מעצמן או ששלחום והוציאו
ברשות, לזה פירש"י בשביל ממונם שהשאלום, שאילו נשאו
עבדים לא היה להם קנין ברכוש.

וזוהו כוונת הכתוב (שמות י"א) "עוד נגע אחד אביא על פרעה כו'
אחרי כן ישלח אתכם מזה כלה גרש כו", היינו שיוציאו אתכם
גאולים לגמרי. וא"ת לאיזה תכלית מועיל השילוח מרצון, ולזה
אמר "דבר נא באזני העם וישאלו" במתנה, וכדי שיהיה להם קנין
יפטרם לגאולה לגמרי ומובן שפיר.

ובזה י"ל "ולא ביד חזקה" יעכב אתכם, כי יהיה רצונו שילכו
מעצמם "ושלחתי את ידי כו' ואחרי כן ישלח אתכם".

*

ויאמר ה' אל משה עתה תראה. ואיתא במדרש במלחמת פרעה
אתה רואה ואין אתה רואה במלחמות של ל"א גבורי כנען. והקשו
במפורשים הרי בחטא מי מריבה נגזר עליו.

ויראה דאיתא במ"ר סדר וארא פ"ז, "הן כל אלה יפעל קל פעמים
שלוש עם גבר", שלשה פעמים ממותין לאדם שאם עשה תשובה
מוטב ואם לאו הוא מגלגל עליו את הראשונות, וכן אתה מיצא
כשאמר הקב"ה למשה "לכה ואשלחך אל פרעה" אמר תחילה
"והן לא יאמינו לי" ואח"כ אמר "לא איש דברים אנכי", ואח"כ
אמר "שלח נא ביד תשלח", הרי ג' פעמים, וכיון שלא חזר בדבריו
ואמר "הן בני ישראל לא שמעו אלי" נתייחד הדבור אל אהרן
עמו. והנה לפניו ית' נגלה שיחטא במי מריבה, אך פעם ראשונה
מוחלין לו, שניה מוחלין לו, שלישית מוחלין לו ג"כ, ובגמרא יומא
פ"ו: כפי גירסת האלפסי ע"ש מחלק בין יחיד לציבור, דבציבור
מוחלין להם כל ג' פעמים. והנה משה היה לו דין רבים כדאיתא
בתענית ט'. פרנסה בשביל רבים, ופריך ממך, ר' יוסי בר' יהודה
אומר מן בזכות משה כו', ומשני שאר משה כיון דאליה זכות'
כרבים דמי. והנה אחר שגלוי לפניו יתברך שעתיד לחטוא במי
מריבה רק אילו היה זה פעם ראשונה היו מוחלין לו, אבל עכשיו
שנחשב לו עון אשר חטא בסרוב שלשה, יספיק חטא מי מריבה
שהוא רביעי שלא יומחל לו, לכן "עתה תראה את אשר אעשה
לפרעה".

*

ותלך בת פרעה לרחוץ על היאור ונערותיה הולכות על יד היאור
ותרא את התבה בתוך הסוף ותשלח את אמתה ותקחה. חז"ל
דרשו שהאמהות ביקשו לעכב, בא גבריאל וחבטן בקרקע. ובזה
יתיישב לשון מיותר "ותרא את התבה בתוך הסוף" שהוא מיותר,
אמנם יתכן שזה התנצלות שלה, כי חשבה, שאחר שאמרו
איצטגנינו אחרי שהושלך משה ליאור, שכבר הושלך מושיען
במים ומיד בטלו גזירתם, א"כ למיחש מיבעי דלמא זה הוא. ולזה
למדה להתנצל לפני האמהות כי אחר שגזרו החרטומים שהושלך
ליאור ותיבה זו בתוך הסוף, ובזו נתפייסה גם אמתה שלא תחשוב
שמא הוא המושיע.

ובזה יובן "ותפתח ותראהו את הילד והנה נער בוכה", שכבר הוא
קולו כנער וגם הוא גדול כבר ג' חדשים שלא חשבה שהמושיע
נולד מימי קדם רק חשבה שהיום נולד והיום הושלך, א"כ זה
שנולד מכבר אינו המושיע.

ואולי בת פרעה הרגישה שזה יהיה המושיע רק שהיא ירדה
לרחוץ מגולולי בית אב כדאיתא בגמרא. ויראה שנרמז זה דקשה
למה נקט לרחוץ על היאור ה"ל למימר לרחוץ ביאור, רק אמרו
במדרש פ' מקץ הרשעים מתקיימים על אלהיהם שנאמר והנה
עומד על היאור, והיא שירדה לרחוץ זה הבחינה שעל היאור,
והיינו מגולולי בית אביה שהיא היאור.

ובזו יובן מ"ש "ויגדל הילד ותביאהו לבית פרעה ותקרא שמו
משה ותאמר כי מן המים משיתיהו". ותיבת "ותאמר" מיותר. גם
ה"ל לקראתו משוי, כי משה מובן על אחרים. אמנם לאשר
הרגישה בעצמה שזה המושיע ובעבורו נתבטלה הגזירה שלא
יושלכו עוד למים, ולזה קראה שמו משה שהוא גרם לאחרים
להיות נצולים מן גזירת טביעת היאור, כי בעצמה ידעה שהסוף
גם כן כדין המים. ולכן נתקיימה בו הגזירה במה שהושלך בסוף
כמו במים, כאשר הוכיח בסופו.

וזוהו "ותאמר", לעצמה כי ידעתי כי מה שהטעתי לאמתי באמרי
שהסוף אינו כמו המים, אבל באמת "מן המים משיתיהו". ומובן
שפיר, והכל מפעלות תמים דעים לסכל עצתם.

או יאמר, שקאי על אם הילד שקראה שמו משה בלשון הקודש,
שאפשר שבת פרעה נשארה בטעות זה שראו האצטגנינים
שהושלך למים, אין הסוף בכלל.

אך אם הילד קראתו משה, שבלשון הקודש הוא פועל יוצא,
שמשה והציל לאחרים, אבל בת פרעה מסתמא לא הבינה בלשון
קודש שנעלם מפרעה עצמו כנודע בזמן יוסף. והאם היא
האומרת כי באמת תוחלתם נכזבה מה שחשבו שהסוף אינו
המים, כי באמת הסוף גם הוא מים, "כי מן המים משיתיהו".

וכבר אמר אבן עזרא כי בלשון מצרי נקרא מוני"ו ויש רמז סופי
תיבות כי מן המים משיתיהו מוני"ו, וליכא מידי דלא רמיזא, אבל
בלשון הקודש רמזה האם האמת. (קומץ המנחה)

*

מי אנכי כי אלך אל פרעה. נראה כי סירובו של משה בשליחותו
אל פרעה היה למה שהיה כבד פה. והנה כבר אמרו במדרש
(שמו"ר ג' ד) שמענתו "מי אנכי כי אלך אל פרעה" היתה, כי אתה
הבטחת ליעקב "אנכי ארד עמך מצרים ואנכי אעלך", וכי אני הוא
אנכי שהבטחת ליעקב.

אמנם הנה באמת כבר אמרו, כי השכינה מדברת מתוך גרונו של
משה, אם כן שפיר מתקיים בו "אנכי". ובא האות לזה, כי משה
בעצם היה כבד פה, אכן כשדיבר דברי השם היה דיבורו ולשונו
חרב חדה, ואם כן בעצמו הוא המופת ששכינה מדברת מתוך
גרונו, כי מצד עצמו הוא כבד פה. והנה כבר נודע השאלה למה
משה שליח השם היה כבד פה (על דרשות הר"ן בדרוש השלישי
והחמישי), אמנם עם מה שכתבתי מובן שרצונו יתברך להורות
ששכינה מדברת מתוך גרונו, כי דברי השם היו נכונים על שפתיו
בלי שום כבדות, ומזה מופת על ששכינה מדברת מתוך גרונו,
לכן לא יוכל שום נביא לבטל אות מן התורה שכל התורה אשר
שם משה לפני בני ישראל הוא כמו מפי הקב"ה בעצמו.

(קומץ המנחה פרשת חוקת)